

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר שופטים

פרק יג

שמשון ממשפחת הדני

ראשי פרקים:

דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל ✦ שבט דן - כמיוחד שבשבטים ✦ לישועתך קיויתי ה' ✦ יעקב היה סבור ששמשון הוא מלך המשיח ✦ מנוח אבי שמשון היה שקול כל"א צדיקים ✦ מנוח מדן ואשתו מיהודה ✦ אבצן לא הזמין את מנוח ✦ שבט דן נדבק לשבט יהודה ✦ עיקר מעלתו של שמשון היתה במדרגתו הרוחנית ✦ שבט דן - הירוד שבשבטים ✦ עוצמה מעשית לצד שאיפות קדושות

דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל

מכאן אנו מגיעים לסיפור הולדתו של שמשון. ובשונה מן השופטים האחרים, אין הנביא מסתפק בהזכרת שמו של השופט החדש, כמו אצל רוב השופטים, או בתיאור קצר של הרקע למינויו לתפקיד. כאן מגולל הנביא את סיפור הדברים מראשיתו, עוד לפני הולדתו, ומפגיש אותנו עם הוריו, מנוח ואשתו מהעיר צרעה, שהיו חשוכי ילדים עד שנגלה אליהם מלאך ה' ובישר להם על לידת הבן.

מלבד זאת הנביא מציין שמשפחת שמשון היתה משבט דן. דן היה בנה הראשון של בלהה שפחת רחל, ובברכת יעקב לדן ניבא יעקב על שמשון שעתיד לצאת מזרעו ולהושיע את בני ישראל מיד פלשתים, וכך כתב רש"י:

"דן ידין עמו - ינקום נקמת עמו מפלשתים..."

כאחד שבטי ישראל - כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כולם ידין, ועל שמשון נבא נבואה זו.

ועוד יש לפרש 'כאחד שבטי ישראל' - כמיוחד שבשבטים, הוא דוד שבא מיהודה".

והרמב"ן שם כתב:

"יאמר, כי דן ינקום נקמת עמו, כל שבטי ישראל כאחד.

והטעם, כי פלשתים הרעו לכל ישראל כמה פעמים, כי בימי שמגר בן ענת החלו (שופטים ג, לא), ובימי יפתח כתוב: 'וימכרום ביד פלשתים' (שם י, ז), וגם אחרי עבדון בן הילל, 'ויתנם ה' ביד פלשתים ארבעים שנה' (שם יג, א), ולא היה בשופטים מי שהכניעם או שנצחם כלל. ואף על פי שכתוב בשמגר 'ויך את פלשתים שש מאות איש במלמד הבקר' (שם ג, לא), איננה נקמה כי איננה מכה רבה, על כן כתוב בשמשון 'והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים' (שם יג, ה), ולקח נקמת ישראל מהם, כי הרג מהם עם רב, וכל סרני פלשתים המית".

דברים אלה, המיוסדים על דברי חז"ל², מלמדים אותנו על גדולתו של שמשון, שכבר בראשית ימיה של האומה ניתנה נבואה על כך שיבוא היום ויקום להושיע את ישראל ולנקום את נקמת עמו.

התיאור המיוחד של סיפור הרקע להולדת שמשון, מלמד כי לפנינו מאורע ייחודי - לא 'עוד שופט' ברשימת השופטים ששפטו את ישראל עתיד להושיע אותם מיד אויביהם, אלא דמות מיוחדת במינה עומדת להאיר את העולם, דמות שעליה ניבא יעקב אבינו בברכתו לדן בנו, ובאופיה היא עתידה להביא לידי ביטוי את כוחו המיוחד של שבט דן בהנהגת האומה.

שבט דן - כמיוחד שבשבטים

בפירושו השני של רש"י למילים "כָּאֶחָד שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל", מבואר ששבט דן עתיד להתגלות "כמיוחד שבשבטים", ולהידמות בגבורת מנהיגותו לדוד המלך משבט יהודה. ואכן ניתן למצוא הקבלה בין שני שבטים אלה - דן ויהודה - בפסוקי הברכות שבתורה. בברכת יעקב לבניו נדמה יהודה ל'גור אריה' - "גור אַרְיֵה יְהוּדָה"³, ובברכת משה רבנו לשבטי ישראל נדמה דן ל'גור אריה' - "דן גור אַרְיֵה יִזְקֶה מִן הַבְּשָׁן"⁴.

ה"כלי יקר"⁵ מסביר, שהתכונה המשותפת ליהודה ודן היא, ששניהם מנהיגים, אחד מלפנים ואחד מאחור, וזו לשונו:

"יאמר שאף על פי שבדגלים יהודה נוסע בראשונה ודן באחרונה, מכל מקום ישווה לו גם הוא, שידין את עמו כאחד המיוחד שבשבטי ישראל והוא יהודה, כי שמשון שפט את ישראל בדורו כדוד בדורו..."

² בראשית רבה צט, יא; מדרש תנחומא ויחי יב.

³ בראשית מט, ט.

⁴ דברים לג, כב.

⁵ כלי יקר בראשית מט, טז.

¹ רש"י בראשית מט, טז.

זו לא יחשבו ישראל שישועתם תלויה בשופטים, אלא יכירו וידעו כי הכל מאתו יתברך - "יִשְׁרָאֵל נוֹשַׁע בַּה' תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים"¹².

יעקב היה סבור ששמשון הוא מלך המשיח

במדרש רבה¹³ אומרים חז"ל דבר מופלא:

"היה יעקב אבינו רואה אותו [את שמשון] וסבור בו שהוא מלך המשיח, כיון שראה אותו שמת, אמר: אף זה מת?! לישועתך קייתי ה'!".

יעקב אבינו ראה ברוח קדשו את גבורתו וקדושתו של שמשון וסבור היה שהוא המשיח. וכך כתב הגר"מ חרל"פ בספרו **"מי מרום - מעיני הישועה"**¹⁴:

"כאשר ראה יעקב בשמשון התאחדות הגבורות האלה, שיחד עם היותו גיבור עצום היתה השכינה מקשקשת לפניו כווג (סוטה ט ע"ב), סבר בו שהוא המלך המשיח, והגאולה מגעת בימיו, וכאשר ראה שמת, אמר 'לישועתך קייתי ה'', להודיע שהעיכוב הוא רק מפני שחסרו צפיית קיווי לישועה שלמה".

מנוח אבי שמשון היה שקול כל"א צדיקים

לגבי דמותו של מנוח, אבי שמשון, אנו מוצאים מקורות סותרים. מצד אחד אומרים חז"ל במסכת **עירובין**¹⁵: "מנוח עם הארץ היה". ומצד שני אומרים חז"ל¹⁶ על הפסוק "וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצְרָעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּנִי וְשֵׁמוֹ מְנוּחַ"¹⁷:

"ויהי - אמר רבי יודן: כל מקום שנאמר בלשון הזה בצדיקים, שקול הוא כל"א צדיקים, כמנין ויהי. 'איש אחד' - כל מקום שנאמר 'אחד' - גדול הוא. בהקב"ה נאמר 'אחד', דכתיב: 'ה' אחד', אין בעולם כיוצא בו, וכן באברהם: 'אחד היה אברהם' (יחזקאל לג, כד) - לא היה באותן ימים כיוצא בו".

כלומר מנוח היה שקול כנגד ל"א צדיקים בצדקותו, וגדול היה.

מנוח מדין ואשתו מיהודה

בהמשך דברי חז"ל שם מבואר, שמנוח, מהעיר צרעה שבנחלת שבט דן (ליד בית שמש), היה משבט דן, ואילו אשתו היתה משבט יהודה, וזו לשון המדרש:

"אינו אומר 'משבט' אלא 'ממשפחת הדני', מלמד שהיה אביו מדין ואמו של מנוח מיהודה, ועל זה אמר יעקב 'דן ידין עמו וגו'', כמיוחד שבשבטים, זה יהודה, לכך הקישו ליהודה, שמארץ יהודה היה, ואמו היתה מיהודה. וכן מנוח היה מדין, ואשתו היתה מיהודה. נמצא שמשון בא משבט דן ומשבט יהודה".

נמצא אם כן, ששמשון כלל באישיותו את כוחו של יהודה המוביל בראש המחנה, וגם את כוחו של דן 'המאסף לכל המחנות'¹⁸.

לישועתך קייתי ה'

יעקב מסיים את ברכתו לזן במילים "לישועתך קייתי ה'", וביאר הרד"ק⁶, שכוונת יעקב היתה, שעל ידי גבורתו של דן שתגלה במנהיגותו של איש יחיד שיפיל רבים משונאי ישראל לבדו, הכל יכירו כי "אין זה כי אם ישועת הא-ל".

הרשב"ם⁷, נכדו של רש"י, הידוע כגדול הפשטנים, יוצא בחריפות נגד הבנה זו, שברכת יעקב רומזת לדמותו של שמשון, והגם שמקורם של דברים בחז"ל, הרשב"ם מעדיף את פשוטו של מקרא, וכה דבריו:

"המפרשו על שמשון לא ידע בעומק פשוטו של מקרא כלל. וכי יעקב בא להתנבאות על אדם אחד שנפל ביד פלשתים וינקרו את עיניו ומת עם פלשתים בעניין רע? חלילה חלילה".

לדעת הרשב"ם, ברכותיו של יעקב לשבט דן לא מכוונות לדמותו של שמשון הנופל בידי הפלשתים על ידי אישה גויה, אלא למהותו העמוקה של שבט זה. ברכת יעקב לזן בנו, עוסקת בהכרח בתכונות אופיו שעתידות ללוות את האומה ולהוות חלק מעיצוב דמותה. ולא יעלה על הדעת שברכת השבט תהיה מצומצמת להופעתו של איש בודד באחד מן הדורות, ובזה יסתכם תפקידו של השבט בעולם, ובפרט כאשר מדובר בדמות סיימה את תפקידה באופן טראגי⁸.

דברי הרשב"ם לצד דברי הרד"ק, מלמדים על אופי הישועה שבאה תחת הנהגתו של שמשון - הוא היכה בפלשתים מכה רבה, ויחד עם זאת שילם מחיר אישי רב, תחילה במאור עיניו ואחר כך בחייו.

כשאדם מישראל מצפה ומיחל לישועה, הוא רואה בדמיונו ישועה שלמה, ולא ישועה מסמתימת כן. וכך **תרגום יונתן** את המילים "לישועתך קייתי ה'": אמר יעקב, כאשר ראה את גדעון בן יואש ואת שמשון בן מנוח שעומדים לגאולתו: לא לגאולתו של גדעון אני מצפה ולא לגאולתו של שמשון אני מצפה, אני חוזה, שגאולתם גאולה של שעה, אלא לגאולתך צפיתי וחזיתי ה', שגאולתך גאולת עולמים⁹.

בחריפות גדולה יותר כתב **הרמב"ן**¹⁰, וזו לשונו:

"לא היה בכל שופטי ישראל מי שנפל ביד אויביו וזלתי שמשון... כדכתיב: 'והיה ה' עם השופט והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט' (שופטים ב, יח). והוא היה האחרון לשופטים, כי שמואל נביא היה ולא נלחם להם, ובימיו מלכו המלכים¹¹".

וכאשר ראה הנביא תשועת שמשון כי נפסקה, אמר: 'לישועתך קייתי ה' - לא לישועת נחש ושפיפון, כי בכך אושע, לא בשופט, כי תשועתך תשועת עולמים".

הישועה שבאה בתקופת שמשון, אחרון השופטים בישראל, לא היתה שלמה, ולא בכדי. הסיבה לכך היא, כדי שבחתימת תקופה

⁶ רד"ק בראשית מט, יז-יח.

⁷ רשב"ם בראשית מט, טז.

⁸ בכל תקופת השופטים אינו מוצאים שופט שנפל ביד האויב מלבד שמשון. שופטי ישראל ברובם נפטרו לבית עולמם בשיבה טובה בעיר נחלתם.

⁹ על פי כתר יונתן בראשית מט, יח.

¹⁰ רמב"ן בראשית מט, יח.

¹¹ שמואל לא היה יוצא למלחמה, ולכן נחשב לנביא ולא לשופט, על אף ששפט את ישראל (ראה שמואל א' ז, ו). וגם עלי שהנהיג את ישראל לפני שמואל, נאמר בו ששפט את ישראל (ראה שמואל א' ד, יח). אך הכוונה שהיה נביא ודיין, שכן לא נלחם מלחמות ישראל כמו השופטים.

¹² ישעיהו מה, יז.

¹³ בראשית רבה צח, יד.

¹⁴ מי מרום ח"ו עמ' יד.

¹⁵ עירובין יח ע"ב.

¹⁶ במדבר רבה י, ה.

¹⁷ שופטים יג, ב.

¹⁸ ראה במדבר י, כה.

מקשקשת לפניו כזוג²¹. כל מגמתו של שמשון היתה לגרום במעשי גבורתו לפרסום שם שמים ולהגדלת כבוד שמו יתברך בעולם, ובכל מקום שגילה גבורתו הכל הכירו כי אין מדובר בכח אנושי, אלא ברוח ה', ונתקדש שם שמים על ידו בכל קצוות תבל ויצא שמעו למרחוק כמו זוג שהענבל מכה בו ומשמיע קולו למרחוק²².

ועוד אומרים חז"ל בנוגע לדלילה, אשתו השלישית של שמשון, "ידעה בו באותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה"²³.

שבט דן – הירוד שבשבטים

לאחר שהזכרנו את מעלתו הרוחנית של שמשון ואת שייכותו לשבט דן, ואף הזכרנו את הקשר המיוחד שבין שבט דן לשבט יהודה, נזכיר את צד החולשה שבשבט דן המכונה בפי חז"ל 'ירוד שבשבטים'²⁴.

במלחמת המלכים שבפרשת לך לך, כאשר נלקח לוט בשבי התערב אברהם וביקש להצילו, ולשם כך חימש את תלמידיו בכלי נשק והיו רודפים את האויב עד דן שבצפונה של ארץ ישראל, ושם תשש כוחו של אברהם משום שראה שעתידים בניו להעמיד שם עגל לעבודה זרה בימי ירבעם בן נבט²⁵. ובנוגע לסידור השבטים לדגליהם אומרים חז"ל²⁶:

"סידר הקדוש ברוך הוא הדגלים למשה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה, מזרח שממנו אור יוצא לעולם - יהיה כנגדו יהודה שהוא בעל מלוכה... ועליו שבט יששכר שהוא בעל תורה... ועליו זבולון שהוא בעל עשירות

ודרום - טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין ממנו לעולם, יהי כנגדו שבט ראובן שהוא בעל תשובה... ועליו גד שהוא בעל גדוד... ראובן בתשובה וגד בגבורה, ושמעון באמצע לכפר עליו...

לאחר שהיו נוסעים אלו שני דגלים, היו הלויים נוסעים... וכנגדן אפרים ובנימין ומנשה...

צפון - משם החושך יוצא לעולם וכנגדן שבט דן. למה? שהוא החשיך העולם בעבודה זרה, שעשה ירבעם שני עגלי זהב... וחזר ירבעם על כל ישראל ולא קיבלו ממנו אלא שבט דן...

בראש המחנה, ב"מזרח", עומדים מלכות, תורה ועשירות, ובסופו, בצד צפון, עומד שבט דן שהחשיך את העולם בעבודה זרה.

מצד אחד שבט דן שייך להנהגה ומלכות, כפי שראינו בתחילה, ומצד שני הוא שייך לדיוטה התחתונה, לכיעור עבודה זרה.

עוצמה מעשית לצד שאיפות קדושות

ממקור אחר עולה ששבט דן היה נגוע גם בעריות. חז"ל²⁷ אומרים, שבזכות ארבעה דברים נגאלו בני ישראל ממצרים, וזו לשונם:

²¹ סוטה ט ע"ב.

²² ראה עיון יעקב על העין יעקב שם.

²³ סוטה ט ע"ב.

²⁴ שמות רבה מ, ד.

²⁵ ראה רש"י בראשית יד, יד; מלכים א' יב, כט.

²⁶ במדבר רבה ב, י.

²⁷ ויקרא רבה לב, ה.

אבצן לא הזמין את מנוח

בפרק יב למדנו על השופט אבצן, שלפי חז"ל הוא בועז, אבי שושלת בית דוד, המוכר לנו ממגילת רות. והזכרנו את דברי הגמרא **בבבא בתרא**¹⁹, שם מסופר שאבצן עשה משתאות גדולים לכבוד חתונת ילדיו ולא הזמין אליהם את מנוח, אבי שמשון, משום שהניח שאשת מנוח עקרה ולכן משפחת מנוח לעולם לא תזמין אותו לשמחות.

הגמרא שם אומרת, שאבצן נענש על מעשה זה במות ילדיו בחייו, וכנגד ששים ילדיו שמתו נולד אחד מיוחד שהיה שקול כנגד כולם. ומיהו אותו אחד מיוחד?

רבנו גרשום שם מביא שני הסברים חלוקים, וזו לשונו:

"ואוליד חד דטב דמשייתין זריז - כנגד מנוח אמר, שהיה לו שמשון שהיה טוב מששים בנים הללו, לפי שהיה אומר כך אבצן, אירע לו כך.

ואית דמפרשי ליה, כנגד אבצן ממש, שהיו לו ששים בנים וכולם מתו בחייו, ואחר כך היה לו בן שיצא ממנו דוד מלך ישראל שהיה טוב מכולן".

לפי הסברו האחרון של רבנו גרשום, הבן המיוחד השקול כמו ששים הבנים שמתו, היה מיוצאי חלציו של אבצן עצמו. כיצד? לאחר מות אשתו נשא את רות לאשה והוליד ממנה בן אחד ושמו עובד, ומעובד יצא ישי, וממנו דוד מלך ישראל, שהיה טוב מששים הבנים שהיו לו קודם, והיתה בכך נחמה על אובדן בניו.

ולפי ההסבר הראשון, אותו בן מיוחד השקול כנגד ששים בניו של אבצן יצא מחלציו של מנוח כשכר על העוול שנעשה לו, והוא שמשון הגיבור.

שני תירוציו של רבנו גרשום מפגישים אותנו שוב עם החיבור שבין שני כוחות הקשורים בישועת ישראל - שמשון הגיבור ודוד המלך, שבט דן ושבט יהודה.

שבט דן נדבק לשבט יהודה

החיבור בין שבט דן לשבט יהודה עולה מדברי חז"ל במקומות נוספים, וזו לשון המדרש²⁰:

"דן רדין עמו כאחד שבטי ישראל, כמיוחד של שבטים [שהוא יהודה]. אמר רבי יהושע בר נחמיה: אילולי שנדבק למיוחד שבשבטים, אפילו שופט אחד שהעמיד לא היה מעמיד, ואיזה זה, זה שמשון בן מנוח, כיחידו של עולם מה יחידו של עולם אינו צריך סיוע. כך שמשון בן מנוח אינו צריך לסיוע".

שבט דן נדבק לשבט יהודה, המיוחד שבשבטים, ועל ידי כך זכה להעמיד שופט בישראל - שמשון בן מנוח. ומבואר במדרש, שמשון הגיע לדרגה כה עליונה עד שנדמה ל"יחידו של עולם" שאינו צריך סיוע.

עיקר מעלתו של שמשון היתה במדרגתו הרוחנית

דמותו של שמשון עלולה להתפשט בעיני הלומד כדמות שעיקר מעלתו בעוצמה הגופנית שבה, ולא היא, עיקר מעלתו של שמשון היתה במדרגתו הרוחנית. חז"ל אומרים "שהיתה שכינה

¹⁹ בבא בתרא צא ע"א.

²⁰ בראשית רבה צח, ג.

ומכל מקום ציון שבטה מלמדנו כי בשבט דן היתה נפילה גם בתחום העריות.

דומה שדווקא עוצמת ההנהגה והמלכות שמתגלה אצל שבט דן ברמה המעשית יחד עם שאיפות הקודש שבחייהם, מעמידות את השבט בסכנת נפילה.

שתי תכונות אלה מתגלות בעוצמה רבה באישיותו של שמשון - מצד אחד היה שמשון ענק שבענקים וצדיק שבצדיקים, ומצד שני, על אף שנתכוון לשם שמים, נתערבה מחשבה זרה בליבו והלך אחרי עיניו ונענש על כך כאשר נקרו פלשתים את עיניו.

"רב הונא אמר בשם בר קפרא: בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים - שלא שינו את שמם ואת לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא נמצא ביניהן אחד מהן פרוץ בערוה".

ומנין לומדים חז"ל שלא היו בישראל אנשים פרוצים בערוה?

"ולא נמצא אחד מהם פרוץ בערוה - תדע לך שהיה כן, אחת היתה ופרסמה הכתוב, שנאמר: 'ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן' (ויקרא כד, יא)".

פרסום שמה של שלומית בת דברי, יש בו כדי ללמד זכות על ישראל בכך שמלבד שמה לא נזכר אף אחד אחר שנפל בעוון זה,